

מדינה עם פתות אסירים?

רפורמת הענישה בצרפת ומה אפשר ללמוד ממנה בישראל

אברהם טננבוים¹ ורון סופר^{2,3}

האם יכולה מדינה לצמצם את מספר האסירים, וזאת בלי קשר להורדת רמת הפשיעה בה?

באוגוסט 2014 עברה רפורמת ענישה בחקיקה הצרפתית. עיקריה של הרפורמה נעוצים במדיניות שמטרתה המוצהרת היא הקטנת מספר האסירים מתוך מחשבה שעונש המאסר יקר ולא יעיל, ואין להשתמש בו אלא מחוסר ברירה וכמוצא אחרון. על רקע זה בוטלו עונשי המינימום שהיו קיימים קודם לכן במדינה ולשופטים ניתן שיקול דעת לגביהם. בנוסף, כתחליף לעונש המאסר ניתנו לשופטים אפשרויות ענישה ופיקוח אחרות. תכלית רשימה זו היא לתאר את הסיבות לרפורמה, עקרונותיה העיקריים ותחליפי המאסר שמוצעים בה. כן נתאר מה ידוע בזמן המועט שעבר על הצלחתה או כישלונה, וכמובן ננסה להבין אם בישראל אפשר ללמוד ממנה ומה אפשר לעשות.

¹ ד"ר אברהם טננבוים, שופט בדימוס של בית משפט השלום בירושלים ומרצה למשפטים במכללה האקדמית צפת.
² עו"ד רון סופר, מייסד משרד Soffer בכריז, בעל רישיון לעיסוק בעריכת דין בישראל, במדינת ניו-יורק ובצרפת.
³ אנו מודים לאסתר טפטה, לגיא פיטוסי, לאיריס קנאור, לגיל פריינט, ל-Laura Scurti, Sabrina Toscani, Antoine Garapon ו-Pierre V. Tournier על הערותיהם לגרסאות הקודמות של המאמר. כן אנו מודים לסוקרי המאמר ולמערכת "צוהר לבית הסוהר" על תיקוניהם והערותיהם. האחריות היא כמובן שלנו בלבד.

מאה אלף איש. הנתונים הם של The International Centre for Prison Studies, גוף מחקר אקדמי הנמצא בבית הספר למשפטים של אוניברסיטת Birkbeck בלונדון (<http://www.prisonstudies.org>). שיעור האסירים בכל מדינה נוגע לשנה האחרונה שבה ידועים נתונים

לוח 1: מספרי אסירים למאה אלף איש במדינות נבחרות

Ranking	Title	Prison Population Rate
1	Seychelles	868
2	USA	698
5	Turkmenistan	522
6	Cuba	510
7	Rwanda	492
8	Russian Federation	468
9	Thailand	457
11	El Salvador	447
44	Taiwan	266
51	Israel	240
65	Turkey	212
89	Saudi Arabia	161
99	United Kingdom: England & Wales	149
123	Greece	120
144	France	100
168	Egypt	76
171	Norway	75
179	Denmark	67
198	Japan	49
201	Iceland	45
212	India	33

מבוא: עונש מאסר והרצון לצמצמו

מאסר כעונש עיקרי הוא חידוש יחסי בתרבות המערבית. שימוש במאסר היה רווח כאמצעי להחזקת אנשים עד למשפט עוד מימי המקרא וקודם לכן. יוסף היה בבית האסורים עם שר המשקים ושר האופים עד אשר נגזר דינם (בראשית, פרק ל"ט, פסוק א), והנביאים מיכיהו בן ימלה (מלכים א', פרק כ"ב, פסוק כ"ד) וירמיהו (ירמיהו, פרק ל"ז, פסוק כ"א) הוחזקו במקומות כאלה. אולם מקובל בין היסטוריוני הענישה, כי רק במאתיים השנים האחרונות עלה עונש המאסר לגדולה עד שנעשה כיום העונש העיקרי (בזק, 1998, עמ' 111; ואקי, קמיני ורבין, 2014, עמ' 1-5).

מלכתחילה נועד המאסר להיות בעיקר עונש משקים. ההנחה הבסיסית הייתה שבמסגרת כופה וממושמת יהיה קל יותר לחנך את העבריינים להתנהגות נורמטיבית. אלא שכבר מההתחלה הסתבר כי עונש המאסר איננו עומד בציפיות שתלו בו (שביט, 1988). חוקרים לא מעטים טענו וטוענים, כי השאלה הנכונה צריכה להיות מדוע למרות כישלונם נשאר השימוש בעונש המאסר כה דומיננטי בתרבות המערבית. על פי גישתו של גורברט אליאס (אצל טננבוים ולוי, 2011), הסיבה העיקרית לשימוש בעונש המאסר היא היותו עונש 'תרבותי'. קרי עונש שאיננו משתמש באלימות פיזית הניכרת לעין כגון הוצאה להורג או מלקות, ואיננו פוגע ברגישות חברתית כמו העונשים הקודמים. לעומת זאת טען מישל פוקו (אצל טננבוים ולוי, 2011), כי יתרון הכלא הוא ביכולתו הרבה יותר לשלוט על האסירים ולמשמע אותם. זו הסיבה שנעשה בו שימוש למרות כישלונם הכללי. לדעת שני החוקרים הפופולריות של הכלא איננה נובעת מעילותו, שכן הן אליאס והן פוקו מסכימים שעונש המאסר איננו יעיל יותר מעונשים אחרים. מכל מקום, אין חולק כי עונש המאסר הוא העונש העיקרי כיום במדינות המערב, ובמיוחד כשהעבירות חמורות.

שימוש בעונש המאסר שונה מאוד ממדינה למדינה (גזל-אייל וקמאי, 2011, הערת שוליים 26). בלוח 1 מוצגים שיעורי הכליאה על פי מספר האסירים לכל

ככלל, אולם זוהי דעת מיעוט. רוב העוסקים בתחום מסכימים שאין מנוס לעתים מלהשתמש בעונש זה, השאלה היא מה היקפו ותיחומו.

גם בצרפת עסקו בשאלה זו למרות שמספר האסירים במדינה היה תמיד רחוק מלהיות גבוה. בשנים האחרונות, כנראה עקב רפורמה ענישתית שהאחראי לה היה הנשיא לשעבר ניקולה סרקוזי, עלה מספר האסירים בצרפת (נדון בעניין זה בהמשך). למרות שמספרם נמוך יחסית גם כיום, בשל המדיניות הצרפתית הרגילה הוא נחשב גבוה מדי. אשר על כן הוצעה הרפורמה שמטרתה המוצהרת היא להפחית את מספר האסירים בבתי הכלא. העיקרון המרכזי שלה הוא לבטל את עונשי החובה ולאפשר לשופט מגוון אמצעי ענישה ואמצעי טיפול שיחליפו את עונש המאסר במקרים הרגילים ויתירו את השימוש בו במקרים הקשים בלבד.

מדיניות הענישה הצרפתית איננה מפורסמת במערב (Kezemian, 2015), אך הרפורמה עשויה לעניין את הקורא הישראלי משתי סיבות. ראשית, אפשר לבחון אם על ידי רפורמה בדרכי הענישה אכן אפשר להשפיע מהותית על מספר האסירים. שנית, הרפורמה עשויה לאפשר בחינה של כלי ענישה נוספים הניתנים ליישום בישראל, וזאת בלי קשר להשפעתם על רמת הכליאה. לשם כך, מכאן ואילך נעסוק ברשימה זו במדיניות הענישה הצרפתית וברמת הכליאה בצרפת עד לתקופת הרפורמה הנוכחית, נתאר את הסיבות לרפורמה, את עקרונותיה הכלליים ואת יישומה בפועל, נציג את השפעותיה הידועות ונסכם בתובנות שאפשר ללמוד ממנה על המצב בישראל (הן לגבי יישום דרכי ענישה נוספות והן לגבי השפעותיה על הכליאה).

מדיניות הענישה הצרפתית ועקרונותיה

שיטת המשפט הצרפתית היא קונטיננטלית במהותה ושונה לחלוטין משיטת המשפט האנגלו-סקסית

עליה, ולפיכך אינם בהכרח נתוני שנת 2014. אפשר לראות כי ההבדלים בין המדינות גדולים מאוד, למרות שהפרשי הפשיעה ביניהן אינם כה בעלי משמעות⁴. מבין מדינות המערב, המדינה שהשתמשה שימוש רב ביותר בעונש המאסר היא ארצות הברית. אחוזי הכליאה בארצות הברית הם מעל ומעבר לכל מדינה מערבית אחרת, והם עלו בהתמדה בעשרות השנים האחרונות בלי קשר לרמת הפשע. נכון להיום יש בארצות הברית קרוב ל-2.2 מיליון אסירים (כולל עצורים לפני משפט), ולמרות שאוכלוסייתה היא פחות מ-5% מאוכלוסיית העולם, הרי קרוב ל-25% מאסירי העולם כולאים בה (The Economist, June 20, 2015A). נגד גודש זה נמתחה ביקורת רבה, ובשלוש-ארבע השנים האחרונות ישנה התמתנות, ואולי אך ירידת מה במספר האסירים. יש הטוענים כי החלטת בית המשפט העליון בארצות הברית, שלפיה חויבו הרשויות בקליפורניה לצמצם את מספר האסירים בקליפורניה ב-25% תוך שנתיים, תרמה לכך רבות (Petersilia, 2014; Petersilia & Cullen, 2015). אחרים טענו כי המשבר הכלכלי בארצות הברית גרם לשינוי השיח הענישתי. במקום לדון בהצדקת העונש כפי שהיה קודם לכן, החל השיח לדון במחירו של העונש. הואיל ועונש המאסר יקר להפליא, נעשו ניסיונות להוזילו, וממילא היה זה אחד הגורמים להפחתת השימוש במאסר (Aviram, 2015).

כמעט כל המלומדים סוברים כי מן הראוי לצמצם את שיעורי המאסר, אולם השאלה הקשה היא כיצד לעשות זאת. נושא זה נמצא בחזית המחקר האקדמי בתחום בתי הסוהר בארה"ב. לדוגמה, גיליון מיוחד של כתב העת *Criminology & Public Policy* מנובמבר 2014 עוסק כולו בשאלה זו של כליאה ומלא הצעות מגוונות של מלומדים להפחית את מספר האסירים. על פי הקיצוניות שבהן (הגישה האבוליוניסטית, ראו טננבוים, 2001; Piché & Larsen, 2010), יש לבטל את בתי הסוהר ולצמצם את הענישה הפלילית

⁴ המדינה הראשונה ברשימה, הרפובליקה של סיישל (Republic of Seychelles), היא מדינת איים שאוכלוסייתה פחותה ממאה אלף איש ובבתי הכלא שלה עצורים פחות מתשע מאות איש, בהם פיראטים סומאליים. לפיכך היא איננה רלוונטית.

תפקידו של המחוקק חשוב יותר במשפט הקונטיננטלי מאשר במשפט האנגלו-סקסי. באופן הגיוני ומאחר שהתקדים איננו רלוונטי, המחוקק משפיע הרבה יותר על תוצאות המשפט מאשר השופטים. לכך יש כמה השלכות שעל חלקן נמתחה ביקורת. אומנם גם המשפט האנגלו-סקסי מלא וגדוש בפרטים, אך הרבה פחות מהמשפט הצרפתי, הכולל אינספור סעיפים ותתי סעיפים כמעט בכל תחום. אפילו גבינות מסוימות מוגדרות בחוק (The Economist, June 20, 2015⁷). כתוצאה מתופעה כללית זו, הוראות המחוקק לשופטים בענייני ענישה הן הרבה יותר מדוקדקות ומפורטות. השפעה אחרת וחיובית יותר קשורה למהירות הרבה יחסית שבה נחקקים ומשתנים חוקים בצרפת. מהירות החקיקה גבוהה בהרבה מהמקובל בישראל. לחקיקה מהירה יש יתרונות, אך גם חסרונות - שינויים קיצוניים ומהירים מדי. כהערת אנב נעיר כי לדעתנו האישית יתרונותיה עולים על חסרונותיה.

המשפט נתפס כהליך ארוך ומומשך. תפקיד השופט בפלילים שונה מתפקידו במשפט המקובל. כך גם

(ה-common law) הנהוגה בישראל (וכן בארצות הברית, באנגליה ובמדינות הכתר הבריטי)⁵. על השפעות השיטה הצרפתית על הענישה נכתב מעט מאוד בשפות אחרות, ואף הושמעו תלונות על מיעוט המחקרים ואפילו על המידע הבסיסי בתחום שנכתב בשפה האנגלית (Padfield, 2011). לענייננו נציין מספר נקודות שבהן השיטה הצרפתית משפיעה במישורין על הענישה.

המשפט הצרפתי איננו מכיר בתקדים כהלכה מחייבת. יתרה מזו, שופט המשתמש בתקדים בפסק דינו מסתכן בכך שזה יבוטל בגלל הסתמכותו על מקרה קודם, שכן הוא צריך להתבסס אך ורק על המקרה שלפניו ועל לשון החוק. זהו כמובן רק העיקרון. בפועל מסתמכים בתי המשפט פעמים רבות על פרשנות החוקים של ה-cour de cassation, אך לא בהכרח מקבלים אותה⁶. הדבר רלוונטי לענייננו משום שהסוגיה של אחידות הענישה, שהיא מרכיב כה חשוב בשיח האנגלו-סקסי (והישראלי) על ענישה, איננה כה חשובה במשפט הקונטיננטלי. הנחת היסוד היא שהעונש אמור להיות אינדיבידואלי וממילא פחות אחיד.

⁵ המערכת המשפטית בצרפת מורכבת משלושה גופים שאין ביניהם כל קשר. בית הדין לחוקה, בתי המשפט המנהליים ובתי המשפט הרגילים. החשוב (והקטן) הוא בית הדין לחוקה (Le Conseil constitutionnel), שרשאי לקבוע אם חוק כלשהו פוגע בחוקה ולכן גם רשאי לבטלו. בית משפט זה נכרך לחלוטין מהגופים האחרים. היושבים בו אינם שופטים מקצועיים והם ממונים לתקופה של תשע שנים. בתי המשפט המנהליים דנים בכל הסכסוכים שבין האזרח למדינה או לגופים מעין מדינתיים (רשויות שלטון, רשויות מקומיות וכדומה). הם דנים בשאלות של מסוי, היתרי בנייה, מכרזים, נזקים שנגרמו על ידי רשויות ועוד. בראש ההיררכיה המנהלית עומד ה-Conseil d'État. הגוף השלישי כולל את בתי המשפט הרגילים העוסקים במשפט אזרחי ובמשפט פלילי כמקובל בישראל, וערכאת הערעור הסופית היא ה-cour de cassation. כל שקשור לענישה ולבתי סוהר נוגע לאגף הפלילי של בתי המשפט הרגילים (האתר הרשמי של משרד המשפטים הצרפתי: http://www.justice.gouv.fr/publication/french_legal_system.pdf). בשנים האחרונות, עקב הגלובליזציה ומשפט האיחוד האירופי, הצטמצמו ההבדלים באירופה מתוך רצון ליצור אחידות. הדבר נכון גם לענישה, שכן כבר בשנת 2006 נקבעו באירופה כללים המחייבים את כל המדינות באשר ליחס כלפי אסירים ולטיפול בהם (לכללי האיחוד ראו: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=955747>). צרפת חוקקה בשנת 2009 חוק המנסה ליישם כללים אלו (Herzog-Evans, 2012-2013).

⁶ שתי סיבות מוזכרות במשפט הצרפתי לדחיית התקדים כמחייב. האחת קשורה להפרדת הרשויות. אם ניתן לתקדם תוקף, פירושו של דבר שבתי המשפט משמשים כמחוקקים הקובעים את החוק, ובכך יש פגיעה בהפרדה המוחלטת המתחייבת בין הרשות המחוקקת לרשות השופטת. הסיבה השנייה, ואולי החשובה יותר, היא שאם לתקדים יש תוקף מחייב, השופט חייב לשקול במתן פסק הדין לא רק את המקרה הספציפי שלפניו, אלא גם את ההשפעות של פסק דינו על מקרים עתידיים ועל כל המקרים שיגיעו לבתי המשפט. ממילא אין הוא יכול להתרכז בפתרון הצודק למקרה שלפניו, אלא עליו להתייחס גם למקרים היפותטיים אחרים. כך הוא פוגע בזכויות הצדדים שלפניו, שזכאים שפסק הדין ידון בהם בלבד.

⁷ כך למשל, יצרני גבינת רוקפורט (Le Roquefort) חייבים לעמוד בתנאים הקשורים לסוג החלב, לצאן שממנו נחלב החלב, לתנאים שבהם הגבינה מוחזקת בשעת ייצורה, צורתה ועוד. כשמדובר בנושא מורכב יותר כגון חוקי העבודה, אלה משתרעים על כני 3,089 עמודים. ברור שהכמות מסרבלת את ההליכים.

לוח 2: מספר האסירים בצרפת על פי שנים

שנה	מספר האסירים	רציו למאה אלף אסירים
1980	35,655	66
1985	42,937	78
1990	43,913	78
1995	51,623	89
2000	48,049	82
2002	45,319	76
2004	55,355	91
2006	55,633	91
2008	59,468	96
2011	62,467	99
2014	72,796	114

האסירים להחמרת הענישה שהנהיג הנשיא סרקוזי בזמנו. בהתאם לחקיקה שהעביר, נחקקו עונשי מינימום לעבריינים חוזרים ללא שיקול דעת לשופטים, הוחמרו העונשים והוגדל מספר שנות המאסר. נטען שחקיקה זו הגדילה את מספר האסירים בארבעה אחוזים בערך מאז שנת 2007 (Leturcq, 2012). עם זה יצוין שמגמת העלייה במספר האסירים הייתה קיימת כבר קודם לכן. בצרפת האחריות על בתי הסוהר נמצאת בידי שרת

תפקיד השופט בכלל במשפט הצרפתי⁸. אנו רגילים לשופט העוסק בשיפוט בלבד, אך בצרפת השופטים מלווים את ההליך כולו. שופט חוקר עוסק בחקירת אירועים ומלווה את המשטרה בחקירותיה (באירועים קלים מאוד המשטרה יכולה לחקור לבדה); שופטי ההרכב דנים בתיק ותפקידיהם דומים למקובל בעולם ה-Common law (וגם בישראל); שופט ליישום העונש מיישם את העונש השיפוטי ומבקר את ביצועו (Juge de l'application des peines). לפיכך המשפט איננו נתפס כהליך חד-פעמי שבו העניין מתחיל ומסתיים, אלא כהליך ארוך שמתחיל עוד קודם למשפט הפורמלי ומסתיים הרבה אחריו. גם הענישה אינה נתפסת כהליך חד-פעמי של שופטי ההרכב אלא כהליך שהשופט המיישם יכול להתערב בו לפי שיקול דעתו⁹.

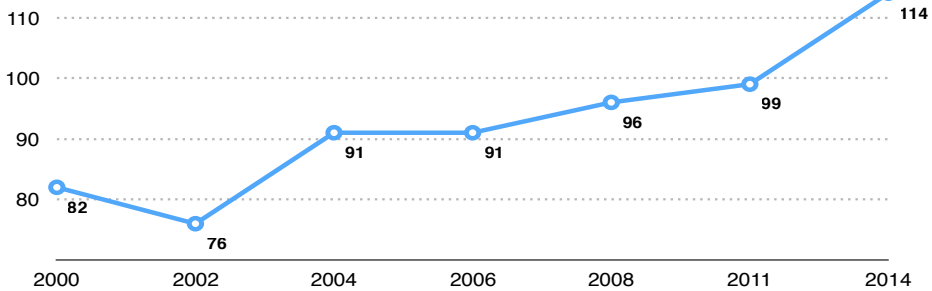
ריבוי עונשי המאסר כגורם לצורך ברפורמה

הנתונים מלמדים כי עד לשנים האחרונות עונש המאסר ניתן במשורה בצרפת, ומאז החל שינוי ומספר האסירים גדל פלאים. לוח 2 והתרשימים מדגימים את מגמת העלייה. משנת 1980 ועד שנת 2014 הכפיל מספר האסירים בצרפת את עצמו, והרציו (מספר האסירים לכל מאה אלף תושבים) עלה בשבעים אחוז בערך (The International Centre for Prison Studies, <http://www.prisonstudies.org>). העלייה במספר האסירים במרוצת השנים ברורה, אך בין השנים 2011 ל-2014 יש קפיצת מדרגה, ואוכלוסיית האסירים עלתה כמעט ב-15% (עלייה של 5% מדי שנה). עלייה כזו נחזתה ברוב מדינות המערב בעשרות השנים האחרונות. הסיבות לעלייה הדרמטית במספר האסירים בצרפת אינן מוסכמות. אחת הטענות המבוססות קושרת את העלייה במספר

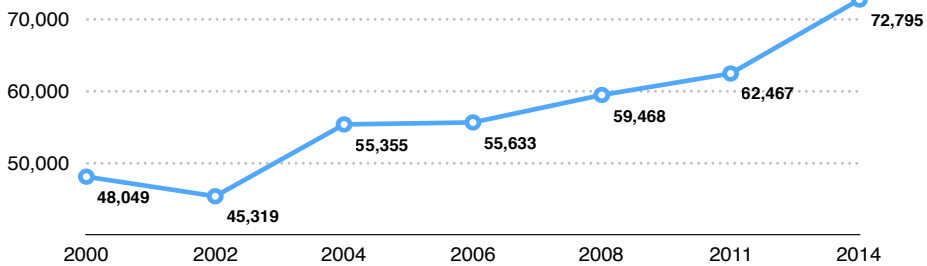
⁸ הכשרת השופטים בצרפת ומינויים שונה מהקיים בישראל, והם נתפסים כפקידי ממשלה. רוב רובם של השופטים בצרפת אינם עורכי דין שהתמנו לשיפוט. באפשרותם של עורכי דין לבקש הסבה לשיפוט, אך רק מעטים מנצלים זאת. על פי המקובל, עם תום לימודי המשפטים יכולים בוגרים מצטיינים להתקבל לבית הספר לשופטים ולאחר מספר שנות לימוד בו הם ממונים לשופטים. תחילה הם עובדים בכיקוח שופטים ותיקים (מעין התמחות) ואחר כך באופן עצמאי. לפיכך אין זה נדיר לפגוש שופטים שגילם פחות משלושים ורובם המוחלט לא עבד מעולם בעריכת דין. הם נחשבים עובדי מדינה לכל דבר. ⁹ ראו אתר משרד המשפטים הצרפתי, http://www.justice.gouv.fr/art_pix/french_legal_system.pdf The French legal system:

Prison population rate

Prison population total

חדשים לאלטרנטיבות מאסר (Collier, May 20, 2012). משרדה החל לעבוד על הרפורמה באותם ימים, וכבר בשנת 2013 הוצעו הצעות שזכו לחשיפה ציבורית רחבה, ובעיקרן שינוי ממאסר לדרכי ענישה ופיקוח אחרות. הרפורמה עברה לבסוף בפרלמנט ב-17 ביולי 2014 (תיעוד מקיף של הרפורמה, ובכללו מסמכים רלוונטיים רבים, אפשר למצוא אצל Tournier, 2015).

החקיקה הסופית והעברת הרפורמה

החוק הסופי עבר ב-17 באוגוסט 2014¹⁰. הרפורמה כוללת מספר עקרונות. העיקרון התיאורטי המרכזי שעליו היא מתבססת קשור להנחה שהענישה היא

המשפטים (justice ministerion) ולא בידי המשרד האחראי על המשטרה או על ביטחון פנים. משרד המשפטים אחראי על ניהול בתי המשפט, התביעה, ניהול בתי הסוהר והחנינה הנשיאותית. עם עליית המפלגה הסוציאליסטית לשלטון לצרפת במאי 2013, מונתה השרה כריסטיאן טובירה (Christiane Taubira) לשרת המשפטים. כבר בשעת מינויה היה מספר האסירים 66,445, יותר ממספר מקומות הכליאה המאושרים באותם ימים - 57,213. טובירה בחרה לפתוח את תפקידה בהופעה בטורניר כדורסל של אסירים, ובו הכריזה כי יש לתת עדיפות לשיקום על פני ענישה. באותו מעמד אף הכריזה כי תבדוק אם אפשר לנצל כסף שיועד לכניית מקומות כליאה

¹⁰ שם החוק הוא LOI n 2014-896 du 15 août 2014 relative à l'individualisation des peines et renforçant l'efficacité des sanctions pénales. בתרגום חופשי למדי לעברית שמו הוא "חוק מספר 2014/896 מיום 15 באוגוסט 2014 באשר לאינדיבידואליזציה של עונשים וחיוק אפקטיבי של הסנקציות הפליליות" (נוסח מלא של החוק אפשר למצוא אצל Tournier, 2015, כרך שני, 179-183), וכמובן באתר משרד המשפטים הצרפתי <http://www.legifrance.gouv.fr>. סיכום קצר ניתן למצוא ב-Le Figaro ב-17 ביולי 2014.

האסירים במידה רבה, וללא כל תועלת. זאת משום שעונשי המינימום גורמים שעוברי עבירות קלות שאינם אלימים ומסוכנים נשפטים למאסר ממושך. הנשיא הולנד הבטיח במסע הבחירות שלו לבטל את עונשי המינימום, ואלו אכן בוטלו במסגרת הרפורמה. עיקרון אחר הוא האפשרות לדחות את גזר הדין לשם קבלת מידע חדש וטעוניהם לעונש שיוטל על הנאשם. אפשרות זו, שנראית מובנת מאליה במשפט הישראלי, לא הייתה קיימת קודם לכן במשפט הצרפתי, והיה צריך לתת את גזר הדין צמוד להכרעת הדין. היתרון בשיטה הקודמת היה כמובן מהירות ההחלטות, ואילו השיטה החדשה מאפשרת שיקול דעת רב יותר וקבלת מידע בטרם ניתן גזר הדין.

שחרור בשלבים הוא עיקרון נוסף. במקום שאסיר ישוחרר בבת אחת ממאסר מלא לחופש מלא, נעשה מאמץ לשחררו בשלבים. כלומר בשלב הראשון יעבור ממאסר מלא למצב של מאסר חלקי או לפיקוח הדוק, ותוך כדי כך יוקל מפעם לפעם הפיקוח. כל זאת כדי לאפשר לו להשתלב בקהילה ולפקח עליו קודם לשחרור המלא.

נקודה אחרונה קשורה לזכויות הקורבן. החוק מחזק את זכויות הקורבנות ומאפשר להם לפנות לבית המשפט כאשר הם סבורים שזכויותיהם נפגעו. כעת באפשרותם לקבל מידע על העונש שהוטל ועל מועד סיום המאסר. הקנסות המוטלים יוגדלו בעשרה אחוזים כדי לממן תמיכה בקורבנות העבירה. בנוסף, יוקם מנגנון של "צדק מאחה" שיעשה בו שימוש במקרים המתאימים.

יש להוסיף כי מפלגות הימין תקפו את החוק בבית הדין לחוקה בצרפת בטענה כי סעיפיו כלליים מדי ומקנים כוח נרחב מדי ולא מוגדר בידי השופט. ב-7 באוגוסט 2014 דחה בית הדין לחוקה את הטענה, וקבע כי כעיקרון, סעיפי החוק לגיטימיים ומתאימים

אישית ואמורה להיות מותאמת לנאשם ספציפי. גישה זו לא תמיד ננקטה בצרפת. בטרם החלה המהפכה הצרפתית ב-1789 היו לשופטים סמכויות נרחבות ושיקול דעת כמעט ללא הבחנה. נגד שיקול הדעת הזה נטען שבמסגרתו הופלו לטובה אצילים, עשירים ועוד. לכן אחרי המהפכה בוטל לחלוטין שיקול הדעת השיפוטי, והעונשים היו עונשי חובה בלי שהתאפשר לשופט לשנותם. השיטה הייתה כה קשוחה, עד כי לא ניתנה הקלה אף לקטינים ולחולים בנפשם, ואלו נידונו באופן זהה לבגירים בריאים. אולם מאז עבר המשפט הצרפתי דרך ארוכה, וכיום עיקרון הענישה האינדיבידואלית הוא העיקרון המוצהר והרשמי של מערכת המשפט במדינה (PROJET DE LOI, 2013).

מבחינה מעשית, העיקרון ואולי החידוש העיקרי של הרפורמה קשור לטענה שאפשר לפקח על התנהגות הנאשם מחוץ לכלא ולנטר אותה¹¹. אם כן, מבחינה פורמלית אפשר לדון את הנאשם ל"מאסר", אך לא בכלא. אפשר לקרוא לכך "מאסר בתנאים" או "שחרור בתנאים". הנידון חייב לקיים מערך של חובות ואיסורים שנקבעו בגזר הדין ונועדו למנוע ממנו לחזור על העבירה ולקדם את שיקומו. חובות ואיסורים אלו עשויים לכלול מקומות שבהם יגור ויבלה, אנשים שאיתם ישהה ועוד (בהמשך נבהיר נקודות אלו). בפרספקטיבה אנגלו-סקסית אפשר לראות בכך עונש של "מבחן מוגבר" (קגאי, 2011), אך צריך לזכור שמי שמפקח על ביצוע התנאים בצרפת הוא בית המשפט ולא שירות המבחן, והוא יכול לקבוע זאת באופן נוקשה למדי.

עיקרון נוסף של הרפורמה הוא ביטול עונשי המינימום שקבע המשטר הקודם בנשיאות סרקוזי בשנים 2007 עד 2011. עונשי מינימום אלו נקבעו על עבריינות חוזרת ועל עבירות אלימות כדי להילחם בפשע. מבקרי עונשי המינימום טענו שאלו הגדילו את מספר

¹¹ התקיים ויכוח על אילו עבירות יחול החוק החדש. שרת המשפטים ביקשה כי יחול על כל העבירות שעונשן הוא עד עשר שנות מאסר, ואילו ועדת החוקה ביקשה שהחוק יחול רק על פשעים שעונשם המרבי חמש שנות מאסר. בסופו של דבר הושגה פשרה: מ-1 בינואר 2015 חל החוק על עבירות עד חמש שנים, ומ-1 בינואר 2017 יורחב החוק לעבירות של עד עשר שנות מאסר. זאת בכפוף למחקרים שיעשו על השפעת החוק (PROJET DE LOI, 2013).

או כלליים, במיוחד מקומות שבהם נהוג לצרוך אלכוהול.

- לא ייפגש עם אנשים ששמותיהם נכתבו בפסק הדין או לא יקיים כל קשר איתם (בדרך כלל יהיו אלה שותפיו לעבירה או אנשים שבית המשפט סבור שיש להם השפעה שלילית עליו או קורבנות העבירה).

אלה רק חלק מהתנאים. אפשר לומר שהרפורמה אפשרה לשופטים לדרוש מהנאשם לעמוד בביקורת ובפיקוח יומיומיים נוקשים למדי. כפי שהסברנו קודם לכן, הגוף המפקח על ביצוע העונש יהיה אותו שופט האחראי על יישום העונש (Juge de l'application des peines). הוא זה שיפקח על העונש שהוטל על ידי שופטי ההליך, הוא גם יכול לשנותו חלקית עם השתנות הנסיבות, והוא זה שיחליט על החלפתו במאסר אם יהיה צורך בכך.

ביצוע בפועל

אולי מוקדם מדי לדעת את תוצאות הרפורמה בצרפת, אולם כבר בזמן הקצר שעבר אפשר לראות שהרפורמה גרמה לירידה במספר האסירים. נכון ליום 1 באפריל 2015, כבר צומצמה אוכלוסיית האסירים בצרפת. הירידה הייתה של 2,098 אסירים (כ-3% מכלל האסירים). זו ירידה מהירה להפליא בהתחשב במועד אישורה הסופי של הרפורמה, 15 באוגוסט 2014. לפי התכנון המקורי, המטרה הייתה להוריד את מספר האסירים בארבעת אלפים אסירים בתוך שלוש שנים. והנה, בתוך פחות משמונה חודשים, הושגה יותר ממחצית הדרך.

הרשויות נרתעות בשלב זה מלקבוע בכירור את הסיבות המדויקות להפחתה במספר האסירים, משום שאין עדיין נתונים מדויקים מספיק ולא עבר זמן רב מאז החל יישום הרפורמה. מנהלת בתי הסוהר מסרה באופן לא רשמי, כי נראה שהגורמים הם ביטול עונשי המינימום, הפעלה מתונה יותר של מאסרים על תנאי והגדלת מספר המשוחררים בתנאים כתחליף למאסר (Gonzales, April 25, 2015).

באשר לאופציה של מאסר/שחרור בתנאים, זו מתאפשרת כאשר המאסר המרבי הוא חמש שנים. מסתבר שבת

לחוקה (Le Conseil Constitutionnel Décision, August 7, 2014; Le Monde, August 7, 2014).

המהירות שבה התנהלו הדיונים מרשימה. החוק עבר בפרלמנט ב-17 ביולי 2014, הערעורים הוגשו בסמוך, וההחלטה הסופית ניתנה ב-7 באוגוסט 2014, כשבועיים אחרי הערעורים. מהירות זו כמעט בלתי נתפסת למשפטן ישראלי.

תנאי המאסר ותנאי השחרור

הרפורמה קרויה בצרפתית 'contrainte pénale', ותרגומה הלא לגמרי מדויק לעברית הוא 'כפייה פלילית'. כלומר על הנאשם נכפים התנהגות או תנאים שעליו לעמוד בהם כתחליף למאסר. התנאים לא קלים, והפרתם עלולה להביא לידי עונש מאסר של עד שנתיים ימים (או מקסימום המאסר הקבוע לעבירה המקורית). מובן מאליו שהתנאים אמורים להיות מוסברים בפרוטרוט לנאשם על ידי נשיא ההרכב (ברוב הדיונים הפליליים בצרפת ההרכב הוא של שלושה שופטים).

על פי התיקון, סעיפים 45-132 לחוק הפלילי הצרפתי קובעים כי בגזר הדין יכול שייקבעו תנאים רבים ומקיפים להתנהגות הנאשם בשחרורו, ואף ייתכן שתיקבע לו תכנית מקיפה ומדוקדקת. בין השאר ניתן לקבוע לנידון:

- היכן וכמה יעבוד או ילמד, או ילמד מקצוע או יעבור טיפול רפואי או שיקומי.
- כתובת מגוריו, ואם צריך - יעתיק מקומו לכתובת אחרת.
- יוכיח כי הוא תורם לפרנסת משפחתו או תומך בילדיו.
- ישלם פיצויים לנפגעים או מסים שהוא מחויב בהם לרשויות.
- אם עבירותיו קשורות לנהיגה, יימנע מלנהוג או ייקח קורסים בנהיגה מונעת.
- לא ישהה ולא יבקר במקומות מוגדרים שהוגדרו בפסק הדין.
- יימנע מלשהות או מלבקר במקומות בילוי ספציפיים

שנית, נראה כי ההפחתה במספר האסירים לא פגעה בביטחון הציבור ולא הגדילה את היקף העבריינות. לכל הפחות אין ראיות לכך עד עתה. קרימינולוגים אינם מופתעים במיוחד מהתוצאות, משום שהם יודעים שרוב העבריינים היושבים בבית הסוהר אינם נמצאים שם בגין עבירות אלימות ומסוכנות. עובדה זו אינה שנויה במחלוקת, ובכל זאת המאסר היה, ועדיין, העונש היחיד כמעט המוטל על מכלול עבירות. אמנם נמתחה ביקורת על הרפורמה. חלק מהביקורת מתחו מפלגות הימין ומפלגות שמרניות, שטענו כי הרפורמה פוגעת בהרתעה ומקנה כוח מוגזם ולא מוגדר דיו לשופטים. ביקורת אחרת השמיעה המשטרה, שטענה כי יותר מדי פושעים יצאו מוקדם מדי לחופשי. זה היה הרקע לפנייה לבית הדין לחוקה, שנדחתה. אולם בעוד הירידה במספר האסירים ברורה ומוכחת, לטענות על סיכונים אין ראיות אמפיריות. שלישיית, וכאן אולי המסר יכול לעורר קנאה בישראל, רפורמות ענישה לא חייבות להימשך שנים רבות. בין שאר הכרזות של הנשיא הולנד בטרם נבחר, הייתה ההכרזה כי ינסה לצמצם את מספר האסירים בבתי הכלא. הוא נבחר בשנת 2012, ושרת המשפטים הנבחרת הכריזה בשנת 2012 על כוונתה לערוך רפורמה. זו החלה בשנת 2013, ובשנת 2014 כבר יושמה הרפורמה. כרונולוגיה מפורטת של התאריכים אפשר למצוא אצל טורנייר (2015, Tournier), כרך 1, עמ' 181-197). אולי אפשר להתווכח על פרטים אלו או אחרים, ואולי אפשר לא להסכים איתם, אבל זו ההוכחה שיישומה של רפורמה אפקטיבית במדינה מערבית מתוקנת לא חייב להימשך שנים. דוגמה ישראלית לא רצויה היא ההיסטוריה הארוכה של תיקון 113 לחוק העונשין הישראלי, שהיה אמור להשפיע על הענישה. רבין וואקי (2015, עמ' 1455-1534) מפרטים את הגלגולים הרבים שעבר התיקון עד שהגיע למצבו כיום. ועדת גולדברג הוקמה בשנת 1996, ודין וחשבון פורסם בשנת 1997. החקיקה החלה בשנת 2006 והסתיימה בשנת 2013. מכל מקום, שב-עשרה שנה לקח לתקן תיקון אחד. כבר עכשיו יש מבקרים רבים לתיקון, ואחד משופטי בית

המשפט משתמשים בה שימוש חלקי ומתון. בששת החודשים הראשונים של הרפורמה נעשה בה שימוש רק ב-536 מקרים. בארבעים אחוזים בקירוב מבתי המשפט שיכלו להטיל עונש זה, לא הוטל אפילו עונש אחד. נראה שיעבור זמן עד שהשופטים הצרפתיים ילמדו אילו מקרים מתאימים ליישום אופציה זו, אבל אפילו בתוך הזמן הקצר שעבר אפשר לראות שהשימוש בה הועיל למטרתו.

ללמוד מהרפורמה בצרפת על המצב בישראל

לדעתנו אפשר להפיק מהרפורמה בצרפת מספר מסרים משלימים. ראשית וחשוב מכל, הוכח כי מדינה מערבית יכולה לצמצם את מספר האסירים, ובלכד שהמטרה תוגדר היטב. המטרה הרשמית הייתה הפחתת מספר האסירים. כך נמלטו הצרפתים מאפקט 'הרחבת הרשת' (Cohen, 1985). נסביר: אחת הטענות שהושמעו בעבר נגד תחליפי מאסר הייתה שהם הגדילו את כמות הנידונים שנענשו, אך לא הפחיתו את מספר האסירים. כך למשל, במקרים של אזיקים אלקטרוניים נטען כי הם לא שימשו באמת אלטרנטיבה למעצרים. ההפך קרה. קרי אנשים שבכבר כלל לא נעצרו, נאלצו לשהות עם אזיקים אלקטרוניים. באותו אופן היה אפשר לטעון כי שחרור בתנאים מחמירים לא יפחית את מספר האסירים אלא יוסיף את מספר האנשים שהמערכת הפלילית מטפלת בהם.

הרפורמה בצרפת עקפה מכשול זה על ידי הגדרה ברורה של המטרה, והיא "הפחתת מספר האסירים". זו מטרה חד-משמעית ומדידה, שאין לגביה מחלוקת. אשר על כן אפשר לראות את תוצאותיה מהר יחסית (Cohen, 1985). לדעתנו, המסר הוא שיש להימנע ממטרות ערטילאיות כגון "שיפור רמת הענישה" או "מתן עונשים צודקים והולמים יותר". כוונות ערטילאיות עלולות לגרום לא רק להרחבת הרשת אלא לתוצאות שלא פיללנו אליהן. עלינו ללמוד שבכל רפורמה שברצוננו ליישם בענישה, עלינו להגדיר היטב, ובאופן מדיד, את תכליתה.

על 20% לעומת 43% בישראל (בן-צבי וולק, 2011). כלומר עונש המאסר מוטל על פחות אנשים, ואלו חוזרים פחות לכלא (Sterbenz, 2014). למען הסר ספק נציין, כי ישנם אנשים אשר אין מנוס מהרחקתם מן החברה ומנעילתם מאחורי סורג ובריח לפיקי זמן ממושכים, אולי אף יותר מהתקופות הנוהגות כיום. אולם אלו הם רק אחוז קטן מכלל הנשלחים כיום למאסר. בספרות האבוליוניסטית המתנגדת למאסר, מקובל להמעיט ולטעון שמדובר בחמישה אחוזים מהאסירים בלבד, אך גם לדעת המרבים לא מדובר על יותר מעשרים אחוז מהעבריינים (Suede, 2011; Thomas & Boehlefeld, 1991, p. 239). שאלה קשה הרבה יותר היא ההבחנה בין שתי הקבוצות, בין אלו שאין מנוס מלאסרם לאלו שאפשר למצוא להם פתרונות אחרים (זולים ועילים יותר). כיום, עם הטכנולוגיה המתוחכמת והזמינה, החל באזיקים אלקטרוניים וכלה במצלמות המוצבות בכל מקום, נראה מוזר השימוש בעונש היקר בעליל והלא בהכרח יעיל.

סוף דבר

שאלה היא אם אפשר להקיש ממדינה למדינה. ככלות הכול, ישראל שונה מאוד מצרפת לא רק במערכת המשפט אלא במכלול תחומים: הרכב האוכלוסייה, המשטר, הגודל, הכלכלה, המתחים החברתיים, הבעיות הפנימיות והחיצוניות ועוד. על הבעיות הביטחוניות בישראל אין צורך להכביר מילים. אך בעיות לא חסר גם למדינות אחרות ובהן צרפת¹². בשל ההבדלים המהותיים, יהיה זה יומרני לטעון כי מה שאפשר לעשות במדינה אחת אפשר לעשות גם באחרת. כל שהוכיחה הרפורמה בצרפת הוא שמדינה מערבית מתוקנת הצליחה לצמצם את מספר האסירים ומהר יחסית, בלי שנצפתה עלייה בכשיעה ותוך שמירה על העיקרון המרכזי של הענישה בצרפת,

המשפט העליון קרא לו "תקלה חקיקתית" (גזל-אייל, 2015, עמ' 7, הערת שוליים 26). אין אנו נכנסים לתיקון לגופו, שכן ברור כי יהיו עמדות לכאן ולכאן, וייתכן שהתיקון ראוי. אולם דומנו כי שבע-עשרה שנה הם פרק זמן ארוך מדי. המסר הרביעי הוא שאפשר ורצוי ללמוד מניסיונם של אחרים. כפי שכבר צוין בספרות (Nelken, 2009), מחקר השוואתי של מערכות אכיפת החוק וענישה מלמד אותנו בראש ובראשונה צניעות. הוא מראה שהדרכים שנראות לנו נכונות להתמודד עם פשע, אינן אוניברסליות, ואחרים נוקטים שיטות אחרות. מדובר במדינות דמוקרטיות וליברליות, שישראל רואה עצמה שייכת לסוגן (כגון צרפת). אולי שיטותיהן אינן מתאימות לישראל, ואולי דרכינו עדיפות, אולי כלל אי אפשר ללמוד מהמצב במדינות אחרות. אך בוודאי מן הראוי לבדוק, להשוות ולהרהר אם יש מה לישם אצלנו. אין אלא להצטער על שאין מספיק מחקר השוואתי כזה.

המסר החמישי ואולי החשוב מכל הוא שהרפורמה מלמדת על תחושה של חוסר נוחות בכל ארצות המערב כלפי השימוש במאסר ככלי ענישה עיקרי. הרפורמה בצרפת מצטרפת לרפורמות קודמות שנעשו במדינות אחרות עם אותן מטרות. באנגליה למשל הורחב השימוש בהליכי צדק מאחה עם הרחבה של הפיקוח האלקטרוני (דגן, 2014). אפילו בארצות הברית ישנה מגמה של נטישת עונשי המאסר הגורפים וביטול וריכוך של עונשי המינימום למיניהם, מה שגורם לירידה במספר האסירים הכולל בארה"ב לראשונה זה עשרות שנים. איננו מכוונים למדינות כגון נורבגיה, שעונש המאסר בהן מלכתחילה איננו מיועד להפחיד ולהרתיע את העבריין אלא לנסות לשקמו בחברה. בנורבגיה מספר האסירים ל-100,000 תושבים הוא 75 בלבד (240 בישראל). בנוסף, הרצידיביזם עומד

¹² כך למשל, אחת הבעיות בצרפת היא הרכב אוכלוסיית האסירים. המוסלמים מהווים לפי ההשערות בין שבעה לעשרה אחוזים, אך אחוז המוסלמים בכלל קרוב לשבעים אחוז. בתי הכלא הסמוכים לפריז ולמרטני מספרם אף גדול יותר. מדובר בהשערות, הואיל ועל פי החוק הצרפתי אסור לאסוף פרטים על דתו של אדם, אך אין ספק כי האחוז גבוה באופן מדאיג (Alexander, 2015).

Alexander, H. (January 17, 2015) What is going wrong in France's prisons? *The Telegraph*. Retrieved from <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/11352268/What-is-going-wrong-in-Frances-prisons.html>

Almost out of time (June 20, 2015B) *The Economist*, p. 28.

Aviram, H. (2015). *Cheap on crime: Recession-era politics and the transformation of American punishment*. California: University of California Press.

Ce que va changer la réforme pénale de Christiane Taubira (July 7, 2014). *Le Figaro*. Retrieved from <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2014/07/17/01016-20140717ARTFIG00259-ce-que-va-changer-la-reforme-penale-de-christiane-taubira.php>

Cohen, S. (1985). *Visions of social control: Crime, punishment and classification: Polity press*. Cambridge: Polity.

Collier, R. (May 20, 2012). France's new justice minister commits to prison reform. *RFI*. Retrieved from <http://www.english.rfi.fr/france/20120520-france-s-new-justice-minister-commits-prison-reform>

Gonzales, P. (April 25, 2015) La réforme Taubira entraîne une baisse du nombre de détenus. *Le Figaro*. Retrieved from <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2015/04/25/01016-20150425ARTFIG00003-la-reforme-taubira-entraîne-une-baisse-du-nombre-de-detenus.php>

Herzog-Evans, M. (2012-2013). *Droit Pénitentiaire [Correctional Law]*. Paris: Dalloz.

Kezemian, L. (2015). Conducting prison research in a foreign setting. *International Journal for Crime, justice and Social Democracy*, 4(1), 113-127.

Le Conseil Constitutionnel (August 7, 2014). Décision n° 2014-696 DC du 07 août 2014. Retrieved from <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/acces-par-date/decisions-depuis-1959/2014/2014-696-dc/decision-n-2014-696-dc-du-07-aout-2014.142082.html>

שהוא האינדיבידואליזציה של הענישה. רפורמה זו, עם רוחות חדשות במדינות אחרות, מעלה את המסקנה שגם בישראל ראוי לשקול היטב את מדיניות המאסר. זאת מתוך הכרה שיש לצמצם את מספר האסירים עד כמה שאפשר ולעבור לאלטרנטיבות. לא מובטח כלל כי נצליח במשימה זו, אך אין אנו פטורים מלהשתדל.

מקורות

בזק, י" (1998). הענישה הפלילית - דרכה ועקרונותיה (מהדורה שנייה מתוקנת). תל-אביב: הוצאת דביר.

בן צבי, ק' וולק, ד' (2011). חוזרים למאסר - רצידיביזם של אסירים פליליים משוחררי 2004 בישראל. עבירות ועונשים בישראל: תיאוריה ויישום - צוהר לבית הסוהר, 14, 10-28.

מל-אייל, א' (בכרסום). חריגה ממתחם העונש ההולם. בתוך ק' אזולאי, א' בר סימן-טוב, א' ברק ושי' ליפשיץ (עורכים), *דורית ביינש (עמ' 1-31)*.

מל-אייל, א' וקנאי, ר' (2011). כיצד קובעים עונשי מוצא? *חוקים*, ג', 155-189.

דגן, נ (2014). מגמות חדשות במשפט הפלילי האנגלי. עבירות ועונשים בישראל: תיאוריה ויישום - צוהר לבית הסוהר, 16, 163-169.

ואקי, י", קמיני, ר' ורביץ, י" (2014). עונש המאסר - תכליות, מגמות והלכות. *הפרקליט*, (ג'1), 1-40.

טננבוים, א' (2001). הגישה האבולוציוניסטית - האם הגיעה העת לבטל את הענישה הפלילית? *שערי משפט*, 2(3), 261-284.

טננבוים, א' ולוי, שי' (2011). המעבר הגורף מענישה גופנית לעונש המאסר - בין אליאס לפוקו והשלכות לעתיד. בתוך ד' האן, ד' כהן-לקח ומ' בך (עורכים), *ספר גבריאל בך (עמ' 305-333)*. שריגים: הוצאת נבו.

קנאי, ר' (2001). צו מבחן - מחלופה לעונש לעונש חילופי. *מחקרי משפט*, טז(2), 353-376.

רביץ, י" וואקי, י" (2015). דיני עונשין (מהדורה שלישית) (כרך ג', עמ' 1,429-1,435). תל אביב: הוצאה לאור של לשכת עורכי הדין.

שביט, ג' (1988). השימוש במאסר - לשם מה? *הפרקליט*, לח, 221-225.

Suede, M. (2011). Victimless crime constitutes 86% of the federal prison population. *Libertarian News*. Retrieved from <https://www.libertariannews.org/2011/09/29/victimless-crime-constitutes-86-of-the-american-prison-population>

The right choices: America's bloated prison system has stopped growing. Now it must shrink (June 20, 2015A). *The Economist*, pp. 23-26.

Thomas, J., & Boehlefeld, S. (1991). Rethinking abolitionism. What Do We Do with Henry? *Social Justice*, 18(3), 239-251.

Tournier, P. V. (2015). *Naissance de la contrainte penal: Sanctionner sans emprisonner*. Paris: Harmattan.

חקיקה ישראלית

חוק העונשין (תיקון מס' 113), התשע"ב-2012, ס"ח תשע"ב מס' 2330.

Le Conseil constitutionnel valide la réforme pénale contestée par l'UMP En savoir plus sur (August 7, 2014). *Le Monde*. Retrieved from http://www.lemonde.fr/politique/article/2014/08/07/le-conseil-constitutionnel-valide-la-reforme-penale-contestee-par-l-ump_4468876_823448.html#9y61MOt2Le5cohZy99

Leturcq, F. (2012). Peines planchers: Applications et impace de la lou du 10 aout 2007. *Bulletin d'information statistique*, 118. Retrieved from http://www.justice.gouv.fr/art_pix/stat_infostat_118_20121017.pdf

Nelken, D. (2009). Comparative Criminal Justice: Beyond ethnocentricism and relativism. *European Journal of Criminology*, 6(4), 291-311.

Padfield, N. (March 26, 2011). An Entente Cordiale in Sentencing?. *Criminal Law & Justice Weekly*, 175 (16 April-14 May 2011). University of Cambridge Faculty of Law Research Paper No. 11/2013. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2239618> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2239618>

Petersilia, J. (2014). California prison downsizing and its impact on local criminal justice systems. *Harvard Law & Policy Review*, 8, 801-831.

Petersilia, J., & Cullen, F. (2015). Liberal but not stupid: Meeting the promise of downsizing prisons. *Stanford Journal of Criminal Law and Policy*, 2, 1-45.

Piché, J., & Larsen, M. (2010). The moving targets of penal abolitionism: ICOPA, past, present and future. *Contemporary Justice Review: Issues in Criminal, Social, and Restorative Justice*, 13(4).

Relatif à la prévention de la récidive et à l'individualisation des peines (October 7, 2013). *PROJET DE LOI*. Retrieved from <http://www.assemblee-nationale.fr/14/projets/pl1413-ei.asp>

Sterbenz, c. (December 11, 2014). Why Norway's prison system is so successful?. *Business Insider*. Retrieved from <http://www.businessinsider.com/why-norways-prison-system-is-so-successful-2014-12>